

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Марияна Николова Стамова,

Институт за балканистика с Център по тракология, БАН

Относно: Дисертационен труд на тема „АСПЕКТИ НА ПОЛИТИЧЕСКОТО В ТВОРЧЕСТВОТО НА ИСМАИЛ КАДАРЕ И ОРХАН ПАМУК“ на докторант Борислава Иванова за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление: 2.1. Филология – Литература на народите в Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия (Балканско литературознание)

Дисертационният труд на Борислава Иванова е не само сред малкото в областта на сравнителното литературознание, но и в полето на балканските литератури. Двата автори в неговия фокус – Исмаил Кадаре и Орхан Памук, са върхове в съвременните балкански литератури сами по себе си и творчеството им поотделно е предизвикало сериозна рецепция, но тук в този дисертационен труд, те са разгледани в сравнителен план и на сериозна теоретична основа, в контекста на множество връзки към явленията в европейските литератури. Въпросът за балканските идентичности е също сред централните теми, доколкото е от особена важност за разкриване на балканското светоусещане. Потърсени са и интеркултурните диалози между двамата автори, които, както с основание твърди докторанката, са метонимии в собствените си литератури. Наред с това се третираат важни тази като тази за балканския интелектуалец в една по-различна плоскост – в светлината на „балканизма“ и „ориентализма“, като е намерена допирната точка със прочутото произведение на Салман Ружди (в частта „Балканизъм, ориентализъм и космополитизъм“ е особено добре анализирано).

Самата дисертация е в обем от 186 страници, като изложението е логично разпределено в увод, пет глави и заключение.

Още с началото на дисертацията се залага и основната тема за взаимоотношението литература-политика. Това никак не е случайно, защото често пъти литературата на Балканите артикулира политическите задачи на обществото, най-добър пример биха могли да бъдат движенията на „Новите османи“ и конституционализма в раждащата се турска

литература в късния Танзимат, пример, който докторантката много сполучливо е подбрала като отправна точка към своите разсъждения. Както тя отбелязва, „В периода на Българското възраждане и на следосвобожденска България е неоспорим новият статут на писателя и на интелектуалеца изобщо – функцията на литературата е изцяло подчинена на националните цели и идеали. Същият процес се наблюдава и в бъдещата албанска държава с фигури като братята Фрашъри, както и в Османската империя от страна на представителите на младотурците, сред които Намък Кемал, а по-късно и Решат Нури Гюнтекин...“ (стр. 12). Българските примери са добре познати, разбира се. Въпросът за интелектуалеца е разгледан и в сравнителен план с паралелните процеси в европейските литератури, като е отделено значително място и на балканските специфики. Дискурсният подход обхваща и източните, и западните модели и примери, както и тези от българските реалности на ХХ век и „циркулира“ между Фуко и Салман Ружди, албанското, турското и българското. В частта „Митология на политиката“ по много интересен начин е представена връзката на митологията със съвременните явления на политическо насилие и рушене на душата за сметка на материалните обекти в творбите на Исмаил Кадаре.

В следващата част „Митология на опозициите“ пък докторантката се спира върху аспектите на политическите опозиции в романа на Орхан Памук „Музей на невинността“, но не може да се избегне най-политическият му роман „Сняг“, в който се разглежда въпросът за политическите -изми: национализъм, тероризъм, ислямизъм, радикализъм (вероятно събитията от края на 70-те години, предшествващи военния преврат от 12 септември 1980 г.), така характерни за обърканото политическо положение в съвременна Турция и драстичните смени на политическите предпочитания, най-вече във вътрешната ѝ политика. В изпълнената със символизъм фигура на Джем се проследяват тънките нюанси на метаморфозите при възприемането на реално и митологично, като се привеждат сравнения с произведенията на Вера Мутафчиева и Иво Андрич Тук бих препоръчала на докторантката да включи и разсъжденията на проф. д-р Евдокия Борисова по отношение на творчеството на Орхан Памук, част от които засягат „Музей на невинността“ (публикувани в Литернет), но и другите ѝ изследвания за турският нобелист. Това би обогатило дисертацията в немалка степен. Важното е, че е забелязана „една вътрешна опозиция в турското общество между собственото минало и настояще, между които линията на приемственост се къса между различните поколения...“ (стр. 102).

Несъмнено, въпросът за религията и политиката, отразени в литературите, предмет на изследването, е не по-малко важен. В Албания в периода, отразен от Исмаил Кадаре, религията е доведена не само до надмощие на атеизма, но е разрушителна по отношение на духовността. В Турция, както правилно е отбелязано на основата на анализа на романа „Сняг“, „Религията е добила множество различни измерения – атеизъм, политически ислям, искрена вяра или просто средство за протест.“ (стр.105). Това е и повод да се проследи турската политика на коренни реформи при управлението на Мустафа Кемал Ататюрк и връщането, завоюите към исляма в съвременността, като се надзърта и зад нормите на облеклото, което също придобива форма на изявление (носенето на фередже).

В третата глава се разглежда и основният въпрос – за политиката в литературното поле. Общото помежду им е, че макар политиката да намира отражение в литературните им творби, тя в по-голяма степен е фон, и всъщност ежедневието, детайлно описано от двамата автори при внимателноизиране поражда връзката с политическия дух на времето, в което живеят и което пресъздават по един или друг начин. Особено чувствителни са към темата за диктатурите и диктаторите, както и към войната, особено при Исмаил Кадаре.

В своята органична свързаност са разгледани и балканизма, ориентализма и космополитизма. Авторката заключава, че балканизмът се съдържа в ориентализма, и ориентализмът се съдържа в балканизма“, като подчертава, че „Кадаре ползва практиката на кръвното отмъщение и Кануна, но бораи и с образи и мотиви от времето на Османската империя, като и чрез двата похвата постига алегорично изобразяване на действителността – така наблюдаваме проникването на балканското и ориенталското в литературата“, а Памук „изгражда сюжетите на романите си най-често в съвременното турско културно пространство, като същевременно са белязани от проникването на западното, изразено, най-общо казано, на две нива – образно (чрез западни стоки и продукти) и идейно (пътувания в чужбина/емиграция, западни културни реалии)“ (стр.152). Това е един новаторски поглед към сложните въпроси, несъмнено избуяващи и на балканска почва. Интересен е и нейният поглед към присъствие на автора в литературната творба и честото „размиване“ между герой и автор.

В заключението си тя излага мисълта за „конфликтите, които функционират в изграждането на сюжетите на романите им (Исмаил Кадаре и Орхан Памук), както и в неедностранчивото отразяване на темите в тях“ (стр. 184). Именно конфликтът, засягащ

темата за периферията и Центъра, е централен в творчеството и на Кадаре, и на Памук, като се проявява през вътрешни и външни опозиции, като вътрешните за обществата опозиции отразяват характера им и протичащите в тях процеси, което е и проявлението на политиката в литературата. Творбите и на двамата автори се характеризират с многопластовост и дълбочина, неимплицитно изобразяване на конкретната политика или политическа ситуации, а чрез внимателно виждане в ежедневието и многообразието на живота. При все това са ясно очертани техните лични политически позиции и предпочитания, без да придобият декларативност или политическа пристрастност, а са пропити с дълбок хуманизъм и усещане за балканската душевност, изтъкана от синтеза между западно и източно, модерно и традиционно.

Всичко това е представено от Борислава Иванова по един оригинален и доста модерен начин, съчетаващ конкретиката на текстовете със сериозната теоретична подготовка в областта на литературата и особено на сравнителното литературознание, с отличното познаване на литературните извори и новаторското им интерпретиране.

Във връзка с изложеното, смятам, че дисертацията е собствена разработка на актуална тема, с оригинални научни и практически приноси. Борислава Иванова има и необходимият брой от четири публикации в научни издания, а в нейният случай и повече (пет) по темата на дисертацията и може да се яви на защита.

Като заключение бих искала да подчертая, че дисертационният труд на Борислава Иванова има всички качества на задълбочено и приносно изследване. Всичко това ми позволява с пълна убеденост да препоръчам на уважаемите членове на Научното жури да присъдят на Борислава Иванова образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 2.1. Филология – Литература на народите на Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия (Балканско литературознание).

София, 16.03.2021 г.

Член на научното жури:

(Доц. д-р Марияна Стамова)